ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
L. A. GEELHOED
της 25ης Μαΐου 2004 [1]

I — Εισαγωγή

1. Στα πλαίσια της παρούσας υποθέσεως, το Verwaltungsgericht Stuttgart (Γερμανία) υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα σχετικά με την ερμηνεία της αποφάσεως 1/80 του Συμβουλίου Συνδέσεως μεταξύ της ΕΟΚ και της Τουρκίας [2] (στο εξής: απόφαση 1/80). Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν πρέπει να θεωρηθεί ως μέλος της οικογενείας, κατά την έννοια του άρθρου 7, πρώτη περίοδος, της εν λόγω αποφάσεως, ο κάτω των είκοσι ενός ετών προγονός Τούρκου εργαζομένου ενταγμένου στη νόμιμη αγορά εργασίας κράτους μέλους.

2. Το ενδιαφέρον της υποθέσεως έγκειται κυρίως στη συγκυρία εντός της οποίας εντάσσεται το ερώτημα. Οι Τούρκοι εργαζόμενοι και τα μέλη της οικογενείας τους διαθέτουν εντός του εδάφους της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ορισμένα δικαιώματα που τους απονέμουν τα άρθρα 6 και 7 της αποφάσεως 1/80, η οποία θέτει σε εφαρμογή τη Συμφωνία Συνδέσεως μεταξύ της ΕΟΚ και της Τουρκίας [3]. Τα εν λόγω δικαιώματα διαφέρουν θεμελιωδώς από εκείνα που απολαύουν οι κοινοτικοί εργαζόμενοι και τα μέλη της οικογενείας τους δυνάμει των άρθρων 39 ΕΚ επ. και του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας [4], ο οποίος θεμελιώνεται στο άρθρο 4, της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 40 ΕΚ).

3. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς την ερμηνεία της κατά το άρθρο 7 της αποφάσεως 1/80 εννοίας του μέλους της οικογενείας. Η ίδια η απόφαση δεν περιλαμβάνει κανέναν ορισμό της εννοίας αυτής και το Δικαστήριο δεν έχει κληθεί ακόμα να

1 — Γλώσσα πρωτοτύπου: η ολλανδική.

2 — Απόφαση 1/80 της 19ης Σεπτεμβρίου 1980 σχετικά με την προώθηση της συνδέσεως μεταξύ της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και της Τουρκίας, εκδοθείσα από το Συμβούλιο Συνδέσεως ΕΟΚ-Τουρκίας το οποίο συνεστήθη με τη Συμφωνία Συνδέσεως μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Τουρκίας.

3 — Συμφωνία Συνδέσεως μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Τουρκίας, υπογραφείσα στην Άγκυρα στις 12 Σεπτεμβρίου 1963 από τη Δημοκρατία της Τουρκίας, αφενός, και τα κράτη μέλη της ΕΟΚ και την Κοινότητα, αφετέρου, η οποία συνήφθη και επικυρώθηκε εξ ονόματος της τελευταίας με την απόφαση 64/732/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 23ης Δεκεμβρίου 1963 (ΕΕ ειδ. έκδ. 11/001, σ. 48).

4 — ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33.

εγκύψει επί του αποδοτέου στον όρο περιεχομένου. Εντούτοις, με την απόφαση Baumbast και R [5], το Δικαστήριο αναγνώρισε τα δικαιώματα των προγονών κοινοτικού εργαζομένου δυνάμει του κανονισμού 1612/68. Η παρούσα διαφορά θέτει το ζήτημα της σημασίας της εν λόγω αποφάσεως για τον προγονό Τούρκου εργαζομένου, λαμβάνοντας υπόψη την ουσιώδη διαφορά που υφίσταται μεταξύ της αποφάσεως 1/80 και του κανονισμού 1612/68.

4. Επί πλέον, το προδικαστικό ερώτημα επιτρέπει να προσδιοριστεί λεπτομερέστερα ο προγονός ή η προγονή στους οποίους αναφέρεται η απόφαση 1/80. Κατά τον χρόνο της αιτήσεώς του για τη χορήγηση αδείας διαμονής (αίτηση η οποία έδωσε λαβή για την ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων διαδικασία), ο αιτών ήταν ενήλικας σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο, πλην όμως δεν είχε ακόμη συμπληρώσει το εικοστό πρώτο έτος της ηλικίας του. Ακολούθως, κρίθηκε ένοχος επανειλημμένα για εγκληματικές πράξεις.

II — Νομικό πλαίσιο

Α — *Η Συμφωνία Συνδέσεως ΕΟΚ-Τουρκίας*

5. Δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 1, αυτής, η Συμφωνία Συνδέσεως έχει ως αντικείμενο την προαγωγή της συνεχούς και ισόρροπης ενισχύσεως των εμπορικών και οικονομικών σχέσεων μεταξύ των συμβαλλομένων μερών, συμπεριλαμβανομένου του τομέα του εργατικού δυναμικού, μέσω της σταδιακής πραγματοποιήσεως της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων (άρθρο 12), της καταργήσεως των περιορισμών στην ελευθερία εγκαταστάσεως (άρθρο 13) και στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών (άρθρο 14), προς βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του τουρκικού λαού και διευκόλυνση της μελλοντικής προσχωρήσεως στην Κοινότητα της Δημοκρατίας της Τουρκίας (τέταρτη αιτιολογική σκέψη του προοιμίου και άρθρο 28).

6. Προς τούτο, η Συμφωνία Συνδέσεως περιλαμβάνει μια προπαρασκευαστική φάση, προκειμένου να καταστεί εφικτό στη Δημοκρατία της Τουρκίας να ενισχύσει την οικονομία της με τη συνδρομή της Κοινότητας (άρθρο 3), μια μεταβατική φάση, κατά τη διάρκεια της οποίας διασφαλίζεται η βαθμιαία εγκαθίδρυση τελωνειακής ενώσεως και η προσέγγιση των οικονομικών πολιτικών (άρθρο 4), και μια οριστική φάση, βασιζόμενη στην τελωνειακή ένωση και συνεπαγόμενη την ενίσχυση του συντονισμού των οικονομικών πολιτικών των συμβαλλομένων μερών (άρθρο 5).

7. Το άρθρο 6 της Συμφωνίας Συνδέσεως έχει ως εξής: «Για να εξασφαλιστεί η εφαρμογή και η βαθμιαία ανάπτυξη του καθεστώτος της συνδέσεως, τα συμβαλλόμενα μέρη συνέρχονται στο πλαίσιο του Συμβουλίου Συνδέσεως, το οποίο ενεργεί εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που του παρέχει η συμφωνία». Άρα, το Συμβούλιο

5 — Απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 2002, C-413/99, Baumbast και R (Συλλογή 2002, σ. I-7091, σκέψη 57).

Συνδέσεως διαθέτει εξουσία λήψεως αποφάσεων για την πραγματοποίηση των καθοριζομένων από τη συμφωνία στόχων και στις προβλεπόμενες από αυτή περιπτώσεις (άρθρο 22, παράγραφος 1, της Συμφωνίας Συνδέσεως). Αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη οφείλουν να λαμβάνουν τα μέτρα που συνεπάγεται η εκτέλεση των υιοθετουμένων αποφάσεων.

8. Το άρθρο 9 της Συμφωνίας Συνδέσεως ορίζει: «Τα συμβαλλόμενα μέρη αναγνωρίζουν ότι, στο πεδίο εφαρμογής της συμφωνίας και υπό την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεων οι οποίες θα ηδύναντο να θεσπιστούν κατ' εφαρμογή του άρθρου 8, απαγορεύεται κάθε διάκριση βασιζόμενη στην ιθαγένεια, σύμφωνα με την εξαγγελλόμενη στο άρθρο 7 της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Κοινότητας αρχή».

Β — *Η απόφαση 1/80*

9. Το Συμβούλιο Συνδέσεως εξέδωσε στις 19 Σεπτεμβρίου 1980 την απόφαση 1/80. Είναι απορίας άξιον να διαπιστώνεται ότι η εν λόγω απόφαση ουδέποτε δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα[6]. Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της αποφάσεως έχει ως εξής:

«Υπό την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 7 περί ελεύθερης προσβάσεως των μελών της οικογενείας του στην απασχόληση, ο Τούρκος εργαζόμενος που είναι ενταγμένος στη νόμιμη αγορά εργασίας κράτους μέλους,

— εφόσον έχει απασχοληθεί νομίμως επί ένα έτος στο κράτος αυτό, δικαιούται ανανεώσεως της ισχύουσας αδείας εργασίας του στον ίδιο εργοδότη, αν εξακολουθεί να κατέχει θέση εργασίας·

— εφόσον έχει απασχοληθεί νομίμως επί τρία έτη, και υπό την επιφύλαξη της αποδοτέας στους εργαζομένους των κρατών μελών της Κοινότητας προτεραιότητας, δικαιούται να αποδεχθεί, κατ' επιλογή του, άλλη προσφορά εργασίας, στο ίδιο επάγγελμα, που του γίνεται υπό συνήθεις συνθήκες από άλλο εργοδότη και έχει καταγραφεί από τις υπηρεσίες απασχολήσεως του οικείου κράτους μέλους·

— εφόσον έχει απασχοληθεί νομίμως επί τέσσερα έτη, έχει ελεύθερη πρόσβαση σε οποιαδήποτε έμμισθη δραστηριότητα της επιλογής του εντός αυτού του κράτους μέλους.»

10. Εν προκειμένω, θεμελιώδους σημασίας είναι το άρθρο 7, το οποίο διέπει την κατάσταση του ενταγμένου στη νόμιμη

6 — Το ελάττωμα αυτό δεν οδήγησε το Δικαστήριο στο να αμφισβητήσει τη φύση της αποφάσεως ως ισχύοντος δικαίου.

αγορά εργασίας κράτους μέλους Τούρκου εργαζομένου. Στον βαθμό που έχει επιτραπεί στα μέλη της οικογενείας του να ζήσουν μαζί του, αυτά:

— έχουν το δικαίωμα να αποδέχονται, υπό την επιφύλαξη της προτεραιότητας που πρέπει να αναγνωρίζεται στους εργαζομένους των κρατών μελών της Κοινότητας, οποιαδήποτε προσφορά εργασίας, εφόσον διαμένουν νομίμως εκεί επί τρία τουλάχιστον έτη,

— έχουν ελεύθερη πρόσβαση σε οποιαδήποτε έμμισθη δραστηριότητα της επιλογής τους, εφόσον διαμένουν νομίμως εκεί επί πέντε τουλάχιστον έτη.

Τα τέκνα των Τούρκων εργαζομένων που έχουν πραγματοποιήσει επαγγελματική κατάρτιση στη χώρα υποδοχής δύνανται, ανεξάρτητα από τη διάρκεια παραμονής τους εντός του οικείου κράτους μέλους και υπό την προϋπόθεση ότι ο ένας εκ των γονέων εργάστηκε νομίμως στο οικείο κράτος μέλος επί τρία τουλάχιστον έτη, να αποδέχονται εντός αυτού οποιαδήποτε προσφορά εργασίας.

11. Το άρθρο 14, παράγραφος 1, προβλέπει: «Οι διατάξεις του παρόντος τμήματος[7] εφαρμόζονται υπό την επιφύλαξη των περιορισμών που δικαιολογούν λόγοι δημόσιας τάξεως, δημόσιας ασφαλείας και δημόσιας υγείας.»

— *Ο κανονισμός 1612/68*

12. Το άρθρο 10 του κανονισμού ορίζει:

«1. Ανεξαρτήτως της ιθαγενείας τους, έχουν δικαίωμα εγκαταστάσεως μετά του εργαζομένου υπηκόου ενός κράτους μέλους που απασχολείται στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους:

α) έκαστος των συζύγων και οι κατιόντες τους οι οποίοι έχουν ηλικία κάτω των είκοσι ενός ετών ή συντηρούνται από αυτόν·

β) οι ανιόντες του εργαζομένου αυτού και του συζύγου του, τους οποίους αυτός συντηρεί.

2. Τα κράτη μέλη διευκολύνουν την είσοδο οποιουδήποτε μέλους της οικογενείας που δεν ωφελείται από τις διατάξεις της παραγράφου 1 εφόσον συντηρείται ήδη στη χώρα προελεύσεως υπό την αυτή στέγη με τον προαναφερόμενο εργαζόμενο.

7 — Τα άρθρα 6 και 7 υπάγονται στο εν λόγω τμήμα της αποφάσεως.

3. Για την εφαρμογή των παραγράφων 1 και 2, ο εργαζόμενος πρέπει να διαθέτει για την οικογένειά του κατοικία η οποία θεωρείται κανονική για τους ημεδαπούς εργαζομένους στην περιφέρεια όπου απασχολείται, χωρίς, πάντως, η διάταξη αυτή να δύναται να οδηγήσει στη δημιουργία διακρίσεως μεταξύ των ημεδαπών εργαζομένων και των εργαζομένων που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη.»

13. Παραθέτω επίσης το άρθρο 11 του κανονισμού:

«Ο σύζυγος και τα τέκνα κάτω των είκοσι ενός ετών ή αυτά που συντηρεί υπήκοος κράτος μέλους ασκών στην επικράτεια ενός κράτους μέλους μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα έχουν το δικαίωμα να αναλαμβάνουν οποιαδήποτε μισθωτή δραστηριότητα στο σύνολο της επικρατείας του κράτους αυτού, ακόμη και αν δεν έχουν την ιθαγένεια κράτους μέλους.»

III — Τα πραγματικά περιστατικά

Α — *Τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης*

14. Ο Ε. Ayaz, προσφεύγων στα πλαίσια της κύριας δίκης, γεννήθηκε στις 24 Σεπτεμβρίου 1979, είναι άγαμος και έχει την τουρκική ιθαγένεια. Στις 19 Μαΐου 1991, συνοδευόμενος από τη μητέρα του, εισήλθε στο έδαφος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας προκειμένου να ζήσει εκεί με την τελευταία και το πατριό του. Ο πατριός του διαμένει νομίμως στη Γερμανία ως εργαζόμενος από τη δεκαετία του '80.

15. Σύμφωνα με τη διάταξη περί παραπομπής, η μητέρα δεν εργάζεται, ουδέποτε δε της δόθηκε Arbeitserlaubnis ή Arbeitsgenehmigung (άδεια εργασίας).

16. Με εξαίρεση μια σύντομη περίοδο διακοπής περί τα τέλη του φθινοπώρου 1999 μέχρι τις αρχές του έτους 2000, ο Ε. Ayaz διαμένει με τη μητέρα και τον πατριό του, από την άφιξή του στη Γερμανία, σε κοινή κατοικία. Κατά τη διάρκεια της ανωτέρω χρονικής περιόδου, περάτωσε την Hauptschule (δευτεροβάθμια προπαρασκευαστική επαγγελματική εκπαίδευση), προκειμένου ακολούθως να παρακολουθήσει επί ένα έτος μαθήματα επαγγελματικής καταρτίσεως. Στη συνέχεια, άρχισε να παρακολουθεί δύο άλλα μαθήματα επαγγελματικής καταρτίσεως (χωρίς να τα ολοκληρώσει), διανύοντας εναλλακτικώς περιόδους ανεργίας και εργασίας υπό την ιδιότητά του ως οδηγού. Μεταξύ των ετών 1997 και 2001 καταδικάστηκε για ποινικές πράξεις όπως οδήγηση άνευ αδείας, κλοπή μετά βίας, χτυπήματα και τραυματισμούς, καθώς και βιασμό.

17. Έρχομαι τώρα στην εξέταση της καταστάσεώς του από απόψεως διαμονής. Ο Ε. Ayaz διέθετε άδεια διαμονής περιορισμένου χρόνου, σύμφωνα με τη γερμανική εθνική νομοθεσία περί αλλοδαπών όσον αφορά την

οικογενειακή επανένωση και την προστασία της οικογενειακής ζωής[8]. Στις 8 Ιουλίου 1999 υπέβαλε αίτηση λήψεως αδείας διαμονής αορίστου χρόνου. Η αίτησή του δεν αποτέλεσε αντικείμενο τυπικής αποφάσεως. Στις 24 Μαρτίου 2000 ζήτησε περιορισμένη παράταση της αδείας του διαμονής. Με απόφαση της 9ης Αυγούστου 2000, το Landratsamt Rems-Murr-Kreis απέρριψε την αίτησή του και τον διέταξε να εγκαταλείψει το γερμανικό έδαφος εντός προθεσμίας μηνός από την κοινοποίηση της αποφάσεως, επί ποινή απελάσεώς του στην Τουρκία.

18. Στις 14 Σεπτεμβρίου 2000, ο αιτών άσκησε ενώπιον του Verwaltungsgericht Stuttgart ανακοπή, αιτούμενος να του παρασχεθεί και προσωρινή προστασία των δικαιωμάτων του. Με την απόφαση της 30ής Οκτωβρίου 2000, το Verwaltungsgericht διαπίστωσε το ανασταλτικό αποτέλεσμα της ανακοπής.

19. Με απόφαση της 8ης Φεβρουαρίου 2002, το Regierungspräsidium Stuttgart απέρριψε την ανακοπή με το ακόλουθο σκεπτικό:

— Οι εγκληματικές πράξεις για τις οποίες καταδικάστηκε ο αιτών είναι ιδιαζόντως σοβαρές. Κατά το Regierungspräsidium, έχει αποδειχθεί ότι ο αιτών δεν είναι σε θέση και δεν επιθυμεί να σέβεται τη γερμανική έννομη τάξη. Επομένως, συνιστά σοβαρό και συγκεκριμένο κίνδυνο για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια. Τα διαπραχθέντα εγκλήματα είναι αποκαλυπτικά συμπεριφοράς η οποία αποτελεί πραγματική και αρκούντως σοβαρή απειλή κατά θεμελιώδους συμφέροντος της κοινωνίας.

— Η απέλασή του δεν παραβιάζει ούτε το άρθρο 6 του γερμανικού συντάγματος ούτε το άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, δεδομένου ότι ο αιτών είναι ενήλικας και άγαμος.

— Ο αιτών δεν μπορεί περαιτέρω να επικαλεστεί ούτε το άρθρο 7, πρώτη περίοδος, της αποφάσεως 1/80. Στα πλαίσια της ανακοπής, μολονότι προέβαλε τον ισχυρισμό ότι η μητέρα του εργάζεται νομίμως, δεν κατέστη εφικτό να προσκομίσει δελτίο μισθοδοσίας παρά μόνο για τον μήνα Ιανουάριο 2001. Κανένα άλλο αποδεικτικό στοιχείο δεν προσκομίστηκε μέχρι σήμερα. Κατόπιν αυτού, επιβάλλεται να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η μητέρα του δεν ενέπιπτε στη νόμιμη αγορά εργασίας.

20. Στις 5 Μαρτίου 2002, ο E. Ayaz άσκησε προσφυγή ενώπιον του Verwaltungsgericht Stuttgart, δικαστηρίου το οποίο υπέβαλε ενώπιον του Δικαστηρίου το αναφερθέν στο σημείο 1 προδικαστικό ερώτημα.

8 — Πρόκειται ειδικότερα για τα άρθρα 17 και 22 του Ausländergesetz.

Β — *Η άποψη του αιτούντος δικαστηρίου*

21. Το αιτούν δικαστήριο εκκινεί από τη συλλογιστική ότι ούτε το γερμανικό εθνικό δίκαιο (ήτοι τα άρθρα 47 και 48 του Ausländergesetz), ούτε η ΕΣΔΑ απαγορεύουν την απέλαση.

22. Αντιθέτως, αν ο αιτών εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 7, πρώτη περίοδος, της αποφάσεως 1/80, έχει τη δυνατότητα να επικαλεστεί την προβλεπόμενη στο άρθρο 14, παράγραφος 1, της ιδίας αποφάσεως ειδική προστασία κατά της απελάσεως. Στην περίπτωση αυτή, η απέλαση είναι εφικτή μόνον εφόσον, ανεξάρτητα από τη διασάλευση της δημόσιας τάξεως και ασφαλείας που συνεπάγεται οποιαδήποτε παράβαση του νόμου, υφίσταται πραγματική και αρκούντως σοβαρή απειλή, θίγουσα θεμελιώδες συμφέρον της κοινωνίας. Το αιτούν δικαστήριο θεμελιώνει την αυστηρή αυτή ερμηνεία του άρθρου 14, παράγραφος 1, της αποφάσεως 1/80 στην απόφαση Nazli [9].

23. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά εν προκειμένω ότι δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 14, παράγραφος 1. Παρά τις επανειλημμένες ποινικές καταδίκες, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι ο προσφεύγων αποτελεί συγκεκριμένο και ενεστώτα κίνδυνο για τη δημόσια ασφάλεια και τάξη κατά τρόπον ώστε να θίγεται θεμελιώδες συμφέρον της κοινωνίας. Παρόμοιος κίνδυνος δεν μπορεί να συναχθεί από τις δύο ποινικές υποθέσεις που εκκρεμούν ενώπιον του Amtsgericht Waiblingen. Ούτε είναι πεπεισμένο το αιτούν δικαστήριο ότι ο προσφεύγων κρίθηκε όντως ένοχος ως εκ της διαπράξεως των εγκλημάτων για τα οποία διώκεται.

24. Επομένως, προκειμένου να επιλυθεί η διαφορά, προέχει το αν ο προσφεύγων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 7 της αποφάσεως 1/80. Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι, σύμφωνα με τον φάκελο σημάνσεως των αλλοδαπών, η μητέρα του ουδέποτε απέκτησε την ιδιότητα του εργαζομένου, επιβάλλεται να προσδιοριστεί αν ο προσφεύγων είναι μέλος της οικογενείας του πατριού του.

25. Προς τούτο, το αιτούν δικαστήριο εκκινεί εμμένοντας στο γράμμα των άρθρων του κανονισμού 1612/68 τα οποία είναι τα πλέον λυσιτελή για την ερμηνεία του άρθρου 7 της αποφάσεως 1/80. Υπογραμμίζω ότι η ανωτέρω εξήγηση αφορά τη γερμανική απόδοση του κανονισμού: δυνάμει του άρθρου 11 του κανονισμού, ο προσφεύγων δεν είναι μέλος της οικογενείας του πατριού του εφόσον η εν λόγω διάταξη αναφέρει μόνο τα τέκνα (κάτω των είκοσι ενός ετών) «ενός υπηκόου». Το γεγονός ότι το ανωτέρω άρθρο 11, καθώς και η απόφαση 1/80, αφορούν την πρόσβαση στην αγορά εργασίας συνηγορεί υπέρ της εφαρμογής του άρθρου 11 του κανονισμού 1612/68. Αν, αντιθέτως, γίνει αναγωγή στην έννοια του κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, του κανονισμού μέλους της οικογενείας, ο προσφεύγων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της αποφάσεως 1/80 δοθέντος ότι, σε αντίθεση προς ό,τι αναφέρεται για τον σύζυγο, στο άρθρο 10 δεν απαντά η κτητική αντωνυμία «sein» αλλά το οριστικό άρθρο «die». Επομένως, αφορά και τα μη

9 — Απόφαση της 10ης Φεβρουαρίου 2000, C-340/97 (Συλλογή 2000, σ. I-973, σκέψεις 55 επ.).

κοινά τέκνα. Την τελευταία αυτή αντίληψη υποστηρίζουν κυρίως η γερμανική θεωρία και η νομολογία. Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι κατά τον χρόνο λήξεως της τελευταίας αδείας παραμονής (31 Οκτωβρίου 1999) ο προσφεύγων δεν είχε ακόμη συμπληρώσει το εικοστό πρώτο έτος της ηλικίας του, δεν ενδιαφέρει, όσον αφορά την επίλυση του ζητήματος, το αν ο πατριός συντηρεί ή συντηρούσε τον προσφεύγοντα, εφόσον το κοινοτικό δίκαιο δεν απαιτεί την καταβολή διατροφής.

26. Εν προκειμένω, γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν το καθού στα πλαίσια της κύριας δίκης (μέσω του Landratsamt Rems-Murr-Kreis), η Γερμανική Κυβέρνηση και η Επιτροπή. Το καθού συνάγει ότι ο προγονός ή η προγονή δεν μπορούν να λογίζονται ως μέλη της οικογενείας κατά την έννοια του άρθρου 7 της αποφάσεως 1/80. Αντιθέτως, η Γερμανική Κυβέρνηση και η Επιτροπή εκτιμούν ότι ο προγονός ή η προγονή που δεν έχουν ακόμη συμπληρώσει το εικοστό πρώτο έτος της ηλικίας τους εμπίπτουν σαφώς στην εν λόγω έννοια, η δε Γερμανική Κυβέρνηση εμμένει περαιτέρω επί του γεγονότος ότι ο εν λόγω προγονός ή η προγονή οφείλουν προηγουμένως να έχουν λάβει την άδεια, σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους, να έλθουν να συμβιώσουν με τον Τούρκο εργαζόμενο.

IV — Εκτίμηση

A — *Οριοθέτηση*

27. Το αιτούν δικαστήριο θέτει το ερώτημα υπό γενικούς όρους. Ερωτά αν προγονός κάτω των είκοσι ενός ετών πρέπει να θεωρείται ως μέλος της οικογενείας κατά την έννοια του άρθρου 7 της αποφάσεως 1/80. Επομένως, θέτει ένα απλό ερώτημα αγνοώντας τις ειδικές περιστάσεις της συγκεκριμένης περιπτώσεως. Στο πλαίσιο του ερμηνευτικού ερωτήματός του, εκκινεί από την αναλογικότητα με τις οριζόμενες στον κανονισμό 1612/68 (ειδικότερα τα άρθρα 10 και 11) έννοιες. Τούτο είναι φυσικό δεδομένου ότι το Δικαστήριο έκρινε με διάφορες αποφάσεις ότι οι αναγνωριζόμενες στο πλαίσιο των άρθρων 39 ΕΚ επ. αρχές πρέπει να εφαρμόζονται στο μέγιστο δυνατό βαθμό και επί των Τούρκων υπηκόων που απολαύουν των προβλεπομένων με την απόφαση 1/80 δικαιωμάτων [10].

28. Εν τω μεταξύ, αρκετά σύντομα μετά την υποβολή της παρούσας αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, το Δικαστήριο αναγνώρισε, με την απόφαση Baumbast και R [11], ορισμένα δικαιώματα υπέρ των προγονών κοινοτικού εργαζομένου στο πλαίσιο του κανονισμού 1612/68. Από την άποψη αυτή, το ερώτημα που εγείρει το αιτούν δικαστήριο θα μπορούσε να επιλυθεί απλώς με παραπομπή στην απόφαση Baumbast και R.

10 — Βλ. προσφάτως την απόφαση της 8ης Μαΐου 2003, C-171/01, Wählergruppe Gemeinsam (Συλλογή 2003, σ. I-4301, σκέψη 72).

11 — Προαναφερθείσα στην υποσημείωση 5, σκέψη 57. Προτίθεμαι να επανέλθω επ' αυτής λεπτομερώς.

29. Ως γνωστόν, ένα απλό ερώτημα δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκη απλή απάντηση απορρέουσα φυσιολογικά από την ισχύουσα νομολογία. Α fortiori, τούτο συμβαίνει εν προκειμένω: η μηχανική γενίκευση εφαρμογής μιας αποφάσεως που εξέδωσε το Δικαστήριο σε υπόθεση αφορώσα την ενδοκοινοτική κυκλοφορία των προσώπων θα οδηγούσε σε μη ικανοποιητικό αποτέλεσμα δοθέντος ότι δεν αναγνωρίζεται η ουσιώδης διαφορά μεταξύ των άρθρων 39 επ. της Συνθήκης ΕΚ και του κανονισμού 1612/68, αφενός, και της αποφάσεως 1/80, αφετέρου. Η οικεία διαφορά αποτελεί και το θεμέλιο των προτάσεών μου.

30. Στο πλαίσιο των άρθρων 39 ΕΚ επ., η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων είναι πρωταρχικής σημασίας και τα κράτη μέλη, με εξαίρεση ορισμένους αυστηρούς περιορισμούς δικαιολογούμενους από λόγους δημόσιας τάξεως, ασφαλείας και υγείας, οφείλουν να αναγνωρίζουν, βάσει του κοινοτικού δικαίου, το δικαίωμα διαμονής σε κάθε υπήκοο άλλου κράτους μέλους που εμπίπτει στην ερμηνευόμενη κατά πολύ ευρύ τρόπο έννοια του εργαζομένου [12].

31. Η απόφαση 1/80 εξαγγέλλει δικαιώματα όλως διαφορετικής φύσεως και πολύ λιγότερο ριζοσπαστικά. Δυνάμει του άρθρου 6 της αποφάσεως, οι τουρκικής ιθαγενείας εργαζόμενοι μπορούν να επικαλούνται ορισμένα δικαιώματα στην αγορά εργασίας στον βαθμό που διαμένουν νομίμως σε κράτος μέλος και εργάζονται εκεί σύμφωνα με την εφαρμοστέα σε θέματα μεταναστεύσεως και απασχολήσεως νομοθεσία. Το άρθρο 7 της αποφάσεως προβλέπει επίσης, σε επίπεδο αγοράς εργασίας, ορισμένα δικαιώματα υπέρ των μελών της οικογενείας των ανωτέρω υπηκόων, στα οποία αναγνωρίστηκε, δυνάμει του εθνικού δικαίου, το δικαίωμα να διαμένουν στο εν λόγω κράτος μέλος με τον εν λόγω υπήκοο. Τα μέλη της οικογενείας απολαύουν του δικαιώματος αυτού επί της αγοράς εργασίας εφόσον δεν είναι τα ίδια ενεργά εντός του κράτους μέλους.

32. Η απόφαση 1/80 δεν περιλαμβάνει καμία διάταξη σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, μολονότι τα άρθρα 6 και 7 αυτής μπορούν να εκληφθούν ως μία πρώτη φάση για την προοδευτική εγκαθίδρυση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, η οποία αποτελεί έναν από τους στόχους της Συμφωνίας Συνδέσεως ΕΟΚ-Τουρκίας.

33. Επομένως, εκτιμώ ότι η απάντηση επί του εγειρόμενου ζητήματος μπορεί να δοθεί μόνον μετά από εμπεριστατωμένη ανάλυση του περιεχομένου και της εκτάσεως εφαρμογής της χορηγούμενης στους Τούρκους εργαζομένους και στα μέλη της οικογενείας τους με την απόφαση 1/80 προστασίας, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου. Η ανάλυσή μου περιλαμβάνει δύο τμήματα: στο σημείο Β περιγράφω τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του θεσπιζόμενου με τα άρθρα 6 και 7 της αποφάσεως 1/80 συστήματος· στο σημείο Γ εξετάζω ειδικότερα τα δικαιώματα που μπορούν να επικαλούνται, βάσει του άρθρου 7, τα τέκνα Τούρκου εργαζομένου ο οποίος τελεί σε νόμιμη κατάσταση.

12 — Βλ., επί παραδείγματι, την πρόσφατη απόφαση της 23ης Μαρτίου 2004, C-138/02, Collins (Συλλογή 2004, σ. I-2703, σκέψεις 26 επ.).

Β — *Το θεσπιζόμενο με τα άρθρα 6 και 7 της αποφάσεως 1/80 σύστημα*

34. Η παρούσα υπόθεση αφορά την απέλαση ενός υπηκόου τρίτης χώρας από κράτος μέλος [13]. Η απέλαση υπηκόου τρίτης χώρας εμπίπτει κατ' αρχήν στην αυτοτελή αρμοδιότητα των κρατών μελών, τουλάχιστον ενόσω η Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν έχει λάβει επί του θέματος τα προβλεπόμενα στο άρθρο 63, σημείο 3, ΕΚ μέτρα που αφορούν την πολιτική μεταναστεύσεως. Οι γερμανικές αρχές επιθυμούν να κάνουν χρήση της αυτοτελούς αυτής αρμοδιότητας και ο ενδιαφερόμενος υπήκοος τρίτης χώρας επικαλείται την προνομιακή κατάσταση της οποίας απολαύει ως μέλος της οικογενείας Τούρκου εργαζομένου. Στηρίζεται, συνεπώς, σε εξαίρεση του προμνησθέντος κανόνα, ο οποίος παρέχει στα κράτη μέλη ευρείες εξουσίες κατά την άσκηση της πολιτικής τους περί μεταναστεύσεως

35. Στα πλαίσια του συστήματος που εγκαθιδρύουν τα άρθρα 6 και 7 της αποφάσεως 1/80, πρέπει να διακριθούν τέσσερα στάδια.

— Στάδιο 1: η πρόσβαση Τούρκων εργαζομένων στο έδαφος των κρατών μελών, καθώς και οι προϋποθέσεις της πρώτης απασχολήσεώς τους στο έδαφος αυτό ρυθμίζονται από το εθνικό δίκαιο.

— Στάδιο 2: η μεταγενέστερη πρόσβαση στην αγορά εργασίας, εφόσον ο Τούρκος εργαζόμενος εργάστηκε νομίμως επί τουλάχιστον ένα έτος στο κράτος μέλος. Ο εργαζόμενος αυτός δεν απολαύει απλώς δικαιωμάτων βάσει του εθνικού δικαίου εργασίας αλλά και δυνάμει του άρθρου 6 της αποφάσεως 1/80.

— Στάδιο 3: η άδεια διαμονής που χορηγείται στα μέλη της οικογενείας Τούρκων εργαζομένων και η πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας επί τα τρία πρώτα έτη διαμονής. Στη φάση αυτή, τα μέλη της οικογενείας εμπίπτουν αποκλειστικά στο εθνικό δίκαιο των κρατών μελών. Εντούτοις, η άσκηση της αυτοτελούς αρμοδιότητας των κρατών μελών κατά τη διάρκεια της φάσεως αυτής υπόκειται στην ΕΣΔΑ και στο κοινοτικό δίκαιο, εντός των ορίων που παρατίθενται κατωτέρω.

— Στάδιο 4: η μεταγενέστερη πρόσβαση στην αγορά εργασίας, εφόσον το μέλος της οικογενείας Τούρκου εργαζομένου κατοίκησε νομίμως τουλάχιστον επί τρία έτη εντός του κράτους μέλους. Το μέλος της οικογενείας δεν απολαύει απλώς δικαιωμάτων απορρεόντων από το εθνικό δίκαιο εργασίας, αλλά και ευθέως από το άρθρο 7 της αποφάσεως 1/80.

36. Το πρώτο στάδιο. Σύμφωνα με πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η απόφαση 1/80 δεν θίγει την αρμοδιότητα των κρατών

13 — Βλ. επίσης τις προτάσεις μου που προτάσσονται της αποφάσεως της 23ης Σεπτεμβρίου 2003, C-109/01, Akrich (Συλλογή 2003, σ. I-9607) και ειδικότερα την εισαγωγή των εν λόγω προτάσεων.

μελών να ρυθμίζουν τα ίδια την πρόσβαση των Τούρκων υπηκόων στο έδαφός τους και τις προϋποθέσεις της πρώτης απασχολήσεώς τους [14]. Τα κράτη μέλη εξακολουθούν να είναι αρμόδια στο ζήτημα του προσδιορισμού της πολιτικής τους οσάκις πρόκειται για την προσέλκυση Τούρκων εργαζομένων που θα μπορούσαν να συμπληρώνουν ορισμένα κενά στην εθνική αγορά εργασίας. Όπως διευκρίνισε ορθώς ο γενικός J. Mischo με τις προτάσεις του επί της υποθέσεως Ergat [15], δεν αναγνωρίζεται δικαίωμα διαμονής υπέρ του Τούρκου εργαζομένου. Του χορηγούνται δικαιώματα, στα πλαίσια της Συνδέσεως ΕΟΚ-Τουρκίας, μόνον εφόσον έχει εργαστεί ένα έτος στο έδαφος του κράτους μέλους.

37. Τούτου δοθέντος, το ζήτημα εξαντλείται σχεδόν έτσι όσον αφορά το πρώτο στάδιο από απόψεως κοινοτικού δικαίου. Ο Τούρκος εργαζόμενος δεν διαφέρει από οποιονδήποτε άλλο υπήκοο τρίτης χώρας. Το κοινοτικό δίκαιο δεν του παρέχει κανένα ειδικό δικαίωμα.

38. Το δεύτερο στάδιο. Η σύνδεση ρυθμίζει μόνο την κατάσταση των Τούρκων εργαζομένων οι οποίοι εντάσσονται από ορισμένου χρόνου (ήτοι από τουλάχιστον ενός έτους) στη νόμιμη αγορά απασχολήσεως εντός του κράτους μέλους υποδοχής, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις του άρθρου 6 της αποφάσεως 1/80. Στην περίπτωση αυτή η απόφαση τους χορηγεί ορισμένα >δικαιώματα που τους επιτρέπουν να διακινούνται στην εν λόγω αγορά. Τα συγκεκριμένα δικαιώματα καθίστανται όλο και περισσότερο πάγια, όπως προκύπτει από το άρθρο 6, παράγραφος 1. Η αναγνώριση ορισμένων δικαιωμάτων στην αγορά εργασίας συνεπάγεται κατ' ανάγκη την αναγνώριση υπέρ των ενδιαφερομένων του συμφυούς προς τα εν λόγω δικαιώματα δικαιώματος διαμονής. Το απαιτεί η πρακτική αποτελεσματικότητα των δικαιωμάτων αυτών [16].

39. Οι Τούρκοι εργαζόμενοι δεν έχουν το δικαίωμα να μετακινούνται ελευθέρως εντός της Κοινότητας, οπότε δεν μπορούν να προβάλλουν οποιοδήποτε δικαίωμα εντός άλλων κρατών μελών [17]. Η απόφαση 1/80 αναγνωρίζει υπέρ των Τούρκων εργαζομένων ορισμένα δικαιώματα στην αγορά εργασίας του κράτους μέλους όπου εργάζονται νομίμως. Η απόφαση δεν σημαίνει τίποτε περισσότερο αλλά και τίποτε λιγότερο. Το δικαίωμα διαμονής του Τούρκου εργαζομένου δεν συνιστά, επομένως, θεμελιώδες δικαίωμά του, δυνάμενο να συγκριθεί με το αναγνωριζόμενο υπέρ όλων των πολιτών της Ενώσεως δικαίωμα δυνάμει του άρθρου 18 ΕΚ [18], αλλ' απλώς το αναγκαίο φυσικό επακόλουθο των δικαιωμάτων του ως εργαζομένου. Τούτο προκύπτει επίσης από τις διατάξεις της συνδέσεως οι οποίες εκκινούν από την αρχή της προσωρινής διαμονής του Τούρκου εργαζομένου. Επί παραδείγματι, δεν αναγνωρίζεται υπέρ αυτού δικαίωμα ανάλογο προς το προβλεπόμενο στο άρθρο 2 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1251/70, ήτοι το δικαίωμα να διαμένει στο οικείο κράτος μέλος μετά τη συμπλήρωση της ηλικίας προς συνταξιοδότησή του [19].

14 — Βλ. πρόσφατη απόφαση της 21ης Οκτωβρίου 2003, C-317/01 και C-369/01, Abatay κ.λπ. και Nadi Sahin (Συλλογή 2003, σ. I-12701, σκέψεις 63 επ.).

15 — Βλ. τις προτάσεις που προτάσσονται της αποφάσεως της 16ης Μαρτίου 2000, C-329/97, Ergat (Συλλογή 2000, σ. I-1487, σημείο 47).

16 — Βλ. ειδικότερα την απόφαση Nazli (προαναφερθείσα στην υποσημείωση 9, σκέψη 28).

17 — Βλ. ειδικότερα τις αποφάσεις της 23ης Ιανουαρίου 1997, C-171/95, Tetik (Συλλογή 1997, σ. I-329), και της 11ης Μαΐου 2000, C-37/98, Savas (Συλλογή 2000, σ. I-2927).

18 — Βλ. συναφώς την απόφαση Baumbast και R (προαναφερθείσα στην υποσημείωση 5, σκέψη 81 επ.).

19 — Κανονισμός (ΕΟΚ) 1251/70 της Επιτροπής, της 29ης Ιουνίου 1970, περί του δικαιώματος των εργαζομένων να παραμένουν στην επικράτεια κράτους μέλους μετά την άσκηση σ' αυτό ορισμένης εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 64).

40. Για την ορθή κατανόηση του άρθρου 6, θεωρώ αναγκαίο να υπενθυμίσω τους επιδιωκόμενους με τη σύνδεση στόχους [20]. Παραπέμπω στο άρθρο 2, παράγραφος 1: «[έχει ως αντικείμενο] την προαγωγή της συνεχούς και ισόρροπης ενισχύσεως των εμπορικών και οικονομικών σχέσεων μεταξύ των συμβαλλομένων μερών [...]». Η απόφαση 1/80 αφορά εν προκειμένω τρεις τομείς: την κυκλοφορία των γεωργικών προϊόντων, την κυκλοφορία των εργαζομένων και την οικονομική και τεχνική συνεργασία. Η κανονιστική ρύθμιση των ανωτέρω τομέων πρόκειται να συμβάλει στην ενίσχυση των οικονομικών σχέσεων μεταξύ Κοινότητας και Τουρκίας [21].

41. Το ουσιώδες στοιχείο του άρθρου 6 της αποφάσεως είναι κατά την άποψή μου το ότι σκοπεί στο να απονείμει στον Τούρκο εργαζόμενο ορισμένα δικαιώματα επί της αγοράς εργασίας αφ' ης στιγμής ο ενδιαφερόμενος έχει λάβει την άδεια να εισέλθει στο έδαφος κράτους μέλους και να εργαστεί εκεί. Πράγματι, πρέπει να έχει τη δυνατότητα να ευημερεί στην εν λόγω αγορά και να αλλάζει, συνεπώς, εργοδότη. Η κατάστασή του στην αγορά εργασίας είναι κατά το μέγιστο δυνατόν ταυτόσημη προς εκείνη ενός εργαζομένου, υπηκόου του οικείου κράτους μέλους.

42. Η προσωπική ευημερία του Τούρκου εργαζομένου προσλαμβάνει προφανώς όλη τη σημασία της μόνον εφόσον και τα μέλη της οικογενείας του μπορούν να εγκατασταθούν μαζί του και να εξελιχθούν επίσης αυτοτελώς ως άτομα. Με άλλα λόγια, στην περίπτωση κατά την οποία ο Τούρκος εργαζόμενος δεν θα απολάμβανε ευνοϊκών περιστάσεων προκειμένου να φέρει την οικογένειά του, θα είχε πιθανώς την τάση να μην κάνει χρήση των δικαιωμάτων που του αναγνωρίζει το άρθρο 6 της αποφάσεως 1/80. Και υπό το πρίσμα αυτό αντιλαμβάνομαι τα δικαιώματα που το άρθρο 7 της αποφάσεως αναγνωρίζει υπέρ των μελών της οικογενείας.

43. Η οικογενειακή επανένωση εντός του κράτους μέλους υποδοχής ως κοινωνικού στόχου δεν αποτελούσε πρωταρχικό μέλημα κατά τον χρόνο καταρτίσεως της αποφάσεως 1/90, αλλά με την πάροδο των ετών διαδραμάτιζε κάποιο ρόλο μέσω της ερμηνείας που προσέδωσε στην απόφαση το Δικαστήριο.

44. Το τρίτο στάδιο: Κατ' ουσίαν, τα δικαιώματα του μέλους της οικογενείας του εργαζομένου μπορούν να συγκριθούν με τα δικαιώματα του ιδίου του εργαζομένου. Η απόφαση 1/80 δεν απονέμει ευθέως στο μέλος της οικογενείας το δικαίωμα να έχει πρόσβαση στο έδαφος του κράτους μέλους εντός του οποίου απασχολείται νομίμως ο εργαζόμενος κατά την εν λόγω φάση, ο δε εθνικός νομοθέτης ενεργεί αυτοτελώς. Κατά τα τρία πρώτα έτη που έπονται της αδείας, η νομική κατάσταση του μέλους της οικογενείας ρυθμίζεται επίσης από το εθνικό δίκαιο. Εξυπακούεται ότι η ελευθερία των εθνικών αρχών περιορίζεται από τις λεπτομέρειες εφαρμογής της οικογενειακής επανενώσεως. Πρέπει να λαμβάνονται υπόψη (σύμφωνα με τη νομολογία) το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ καθώς και η προνομιακή θέση του ιδίου του εργαζομένου βάσει της Συμφωνίας Συνδέσεως ΕΟΚ-Τουρκίας, η οποία τον προστατεύει από οποιαδήποτε δυσμενή διά-

20 — Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. ανωτέρω σημείο 5.

21 — Βλ. επίσης τις διατάξεις της προαναφερθείσας στο σημείο 6 Συμφωνίας Συνδέσεως.

κριση, ιδίως λόγω της τουρκικής ιθαγενείας του [22].

45. Παραπέμπω επί του θέματος στην απόφαση Kadiman. Κατά το Δικαστήριο, το άρθρο 7, πρώτο εδάφιο, αποσκοπεί «στη διευκόλυνση της εργασίας και της διαμονής του Τούρκου εργαζομένου που είναι ενταγμένος στη νόμιμη αγορά εργασίας κράτους μέλους, εξασφαλίζοντας τη διατήρηση των οικογενειακών δεσμών του εντός του κράτους αυτού» [23]. Και το Δικαστήριο συνεχίζει αναγνωρίζοντας ότι: «Το σύστημα που εγκαθιδρύει το άρθρο 7, πρώτο εδάφιο, αποσκοπεί στη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για την [οικογενειακή επανένωση] εντός του κράτους μέλους υποδοχής, επιτρέποντας, καταρχάς, την παρουσία των μελών της οικογενείας κοντά στον διακινούμενο εργαζόμενο και, στη συνέχεια, ενισχύοντας τη θέση τους με την αναγνώριση του δικαιώματος προσβάσεως σε θέση εργασίας εντός του κράτους αυτού». Με τη στάση του αυτή, το Δικαστήριο δίδει προφανώς και συγκεκριμένη σημασία στο άρθρο 7 κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσεως η οποία προηγείται της περιόδου διαμονής των τριών ετών. Οι προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Léger επί της υποθέσεως Akman εκκινούν προφανώς από την ίδια άποψη. Ο γενικός εισαγγελέας υπογραμμίζει ότι το άρθρο 7, πρώτο εδάφιο, της αποφάσεως 1/80 (σε αντίθεση προς το άρθρο 7, δεύτερο εδάφιο) σκοπεί σαφώς στην οικογενειακή επανένωση [24].

46. Διαπιστώνω ότι, κατά την ερμηνεία του άρθρου 7, πρώτο εδάφιο, το στοιχείο της οικογενειακής επανενώσεως προσλαμβάνει όλο και σημαντικότερη σημασία, πλην όμως η απόφαση δεν θεσπίζει δικαίωμα προς οικογενειακή επανένωση. Παραπέμπω στον επιδιωκόμενο με τη Συμφωνία Συνδέσεως στόχο. Πράγματι, το σαφές γράμμα της εν λόγω διατάξεως είναι αποφασιστικής σημασίας. Το μέλος της οικογενείας δεν διαθέτει δικαίωμα προσβάσεως στο έδαφος του κράτους όπου ο εργαζόμενος απασχολείται νομίμως. Το άρθρο 7, πρώτο εδάφιο, δεν περιλαμβάνει άλλωστε παρά μόνον μία δυνατότητα προσβάσεως («στα οποία έχει επιτραπεί να ζήσουν μαζί του»). Μόνον οσάκις επανενώνεται η οικογένεια τα μέλη της απολαύουν των προβλεπομένων από την απόφαση δικαιωμάτων.

47. Αν το εξετάσω υπό την οπτική γωνία του Τούρκου εργαζομένου: κατά το συνήθως συμβαίνον, ένας Τούρκος υπήκοος αναχωρεί προς κράτος μέλος προκειμένου να εργαστεί εκεί. Η οικογένειά του παραμένει στη χώρα του. Μετά από ορισμένο χρόνο, αποφασίζει να συνεχίσει να εργάζεται στο εν λόγω κράτος μέλος για μακρύτερη περίοδο, οπότε επιθυμεί να φέρει την οικογένειά του. Πάντως, σύμφωνα με την απόφαση 1/80, δεν διαθέτει αυτομάτως το δικαίωμα να φέρει την οικογένειά του. Καταρχάς, είναι υπόθεση του εθνικού δικαίου σχετικά με την μετανάστευση (βλ. σημείο 44).

48. Τούτο με οδηγεί στο τέταρτο στάδιο. Το άρθρο 7, πρώτο εδάφιο, της αποφάσεως 1/80 απονέμει στα ανήκοντα σε επανενωθείσα ή ενωθείσα οικογένεια πρόσωπα ορισμένα

22 — Περιορίζομαι εδώ στην αρχή, σύμφωνα με την οποία η πολιτική ελευθερία του εθνικού νομοθέτη, ήτοι των αρμοδίων σε θέματα μεταναστεύσεως εθνικών αρχών, δεν είναι απεριόριστη. Το να αναφερθώ επακριβώς στα κριτήρια που πρέπει να τηρεί το κράτος μέλος για να μπορεί να αρνείται την είσοδο στο έδαφός του ενός μέλους της οικογενείας Τούρκου εργαζομένου θα υπερέβαινε το πλαίσιο των ανά χείρας προτάσεων: η υπόθεση Ayaz δεν αφορά τη συγκεκριμένη πτυχή.

23 — Απόφαση της 17ης Απριλίου 1997, C-351/95, Kadiman (Συλλογή 1997, σ. I-2133, σκέψη 34).

24 — Προτάσεις προτασσόμενες της αποφάσεως της 19ης Νοεμβρίου 1998, C-210/97 (Συλλογή 1998, σ. I-7519, σημεία 48 επ.).

δικαιώματα επί της αγοράς εργασίας. Τα δικαιώματα αυτά μπορούν να συγκριθούν με τα δικαιώματα του ιδίου του εργαζομένου. Πρώτον, στα εν λόγω πρόσωπα δεν αναγνωρίζονται αμέσως τα σχετικά δικαιώματα. Πρέπει να είναι εγκατεστημένα στο κράτος μέλος από ορισμένου χρόνου. Δεύτερον, η κατάστασή τους στην αγορά εργασίας παγιώνεται όλο και περισσότερο ανάλογα με το μακροχρόνιο της διαμονής τους στη χώρα. Τρίτον, το μέλος της οικογενείας έχει επίσης δικαίωμα διαμονής. Άλλωστε, το δικαίωμα αυτά αποτελεί την πρώτη προϋπόθεση ώστε να μπορεί να έχει πρόσβαση και να ασκεί οποιαδήποτε αμειβόμενη δραστηριότητα [25].

49. Η κανονιστική ρύθμιση στοχεύει στο να παρεμποδίσει τα κράτη μέλη να απαγορεύουν στα μέλη της οικογένειας Τούρκων εργαζομένων να εργάζονται. Με προοπτική την προσωπική ευημερία του ιδίου του Τούρκου εργαζομένου, πρέπει να λαμβάνεται μέριμνα ώστε τα μέλη της οικογενείας τους —είτε πρόκειται για τον σύζυγο είτε για το τέκνο του— να έχουν επίσης δικαίωμα προσβάσεως στην αγορά εργασίας. Υπό την έννοια αυτή, τα δικαιώματα των μελών της οικογενείας είναι απόρροια των δικαιωμάτων του ιδίου του εργαζομένου. Εντούτοις, η απόφαση θεωρεί ρητώς το μέλος της οικογενείας ως ανεξάρτητο άτομο στο οποίο χορηγείται το δικαίωμα να εργάζεται.

25 — Βλ. (επ' ευκαιρία του άρθρου 7, πρώτο εδάφιο, δεύτερη περίπτωση, της αποφάσεως 1/80) την απόφαση Ergat (προαναφερθείσα στην υποσημείωση 15, σκέψη 40).

Γ — *Τα δυνάμει του άρθρου 7, πρώτο εδάφιο, της αποφάσεως 1/80 δικαιώματα των τέκνων*

50. Το άρθρο 7, πρώτο εδάφιο, της αποφάσεως 1/80 ευνοεί διάφορες κατηγορίες μελών της οικογενείας στα οποία επετράπη να ζήσουν μαζί με τον εργαζόμενο. Διακρίνω τον σύζυγο του εργαζομένου, τα ανήλικα τέκνα και τα λοιπά μέλη της οικογενείας στον βαθμό που συντηρούνται από τον εργαζόμενο, όπως η Μαροκινή πεθερά κατά την απόφαση Mesbah [26].

51. Τα δικαιώματα του συζύγου Τούρκου εργαζομένου είναι ευχερώς προσδιορίσιμα. Μετά από συγκεκριμένη περίοδο διαμονής στο οικείο κράτος μέλος, ο ενδιαφερόμενος σύζυγος έχει πρόσβαση στην αγορά εργασίας δυνάμει του άρθρου 7, πρώτο εδάφιο, της αποφάσεως. Οφείλει να κατοικεί υπό την αυτή στέγη με τον εργαζόμενο εντός του κράτους μέλους τουλάχιστον από τριετίας [27]. Επίσης, εφόσον έχει εργαστεί τουλάχιστον επί ένα έτος νομίμως, απολαύει αυτοτελών δικαιωμάτων δυνάμει του άρθρου 6 της αποφάσεως 1/80 (στην περίπτωση αυτή, ο σύζυγος πρέπει επίσης να έχει την τουρκική ιθαγένεια).

52. Τα ανήλικα τέκνα έχουν τα ίδια δικαιώματα με τον σύζυγο. Επί πλέον, δυνάμει της δεύτερης περιόδου του άρθρου 7, διαθέτουν

26 — Απόφαση της 11ης Νοεμβρίου 1999, C-179/98 (Συλλογή 1999, σ. I-7955).

27 — Η αρχή αυτή μπορεί να συναχθεί από την απόφαση Kadiman (προαναφερθείσα στην υποσημείωση 23, ιδίως από τις σκέψεις 44 και 54).

ίδιο δικαίωμα σε περίπτωση κατά την οποία έχουν ολοκληρώσει επαγγελματική κατάρτιση. Εντούτοις, υφίσταται ουσιώδης διαφορά: σε δεδομένη χρονική στιγμή δεν ανήκουν πλέον στην οικογένεια του εργαζομένου, όπως επί παραδείγματι όταν ενηλικιώνονται. Διακρίνομε εν προκειμένω τρεις καταστάσεις:

— μετά την ενηλικίωσή του, το τέκνο εξακολουθεί να συντηρείται από τον εργαζόμενο, όπως επί παραδείγματι αν σπουδάζει με έξοδα των γονέων του: εξακολουθεί να εμπίπτει στο άρθρο 7, πρώτη περίοδος·

— το τέκνο εργάζεται στη νόμιμη αγορά εργασίας κράτους μέλους: απολαύει ιδίων δικαιωμάτων δυνάμει του άρθρου 6·

— το τέκνο δεν εργάζεται (ακόμη), αλλ' ούτε συντηρείται από τον εργαζόμενο. Στην περίπτωση αυτή, παύει να απολαύει κατ' αρχήν των δυνάμει της αποφάσεως 1/80 δικαιωμάτων του και το εθνικό δίκαιο καθορίζει τα της προσβάσεώς του στην αγορά εργασίας.

53. Η τρίτη αυτή κατάσταση απαιτεί ορισμένες διευκρινίσεις. Κατ' αρχήν, πρόσωπο το δικαίωμα προσβάσεως του οποίου στην αγορά εργασίας είναι απόρροια της ιδιότητάς του ως μέλους της οικογενείας εργαζομένου παύει να απολαύει των δικαιωμάτων του προσβάσεως στην εν λόγω αγορά παράλληλα με την απώλεια της ανωτέρω ιδιότητας. Προσθέτω μια ανεπαίσθητη διαφορά: στο πλαίσιο του άρθρου 6, παράγραφος 1, της αποφάσεως 1/80, το Δικαστήριο αναγνώρισε το δικαίωμα Τούρκου εργαζομένου να αναζητεί πράγματι, επί εύλογο διάστημα, νέα απασχόληση στο κράτος μέλος υποδοχής και να διαθέτει, κατά συνεκδοχή, δικαίωμα διαμονής κατά την ως άνω περίοδο. Η πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 6, παράγραφος 1, εξυπονοεί το σχετικό δικαίωμα [28]. Η αυτή συλλογιστική επιτρέπει την παροχή προθεσμίας για την αναζήτηση απασχολήσεως εκ μέρους του ενηλικιωθέντος τέκνου.

Δ — Σημασία της διαφοράς περιεχομένου και εκτάσεως εφαρμογής μεταξύ της αποφάσεως 1/80 και του κανονισμού 1612/68

54. Όπως διευκρίνισα ανωτέρω, η απόφαση 1/80 διαφέρει ουσιωδώς ως προς το περιεχόμενο και την έκταση εφαρμογής της από την αφορώσα την ενδοκοινοτική ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων κοινοτική κανονιστική ρύθμιση. Κατά την απόφαση, ο Τούρκος εργαζόμενος (και τα μέλη της οικογενείας του) δεν εμπίπτουν στο αφορών τη μετανάστευση αυτοτελές εθνικό δίκαιο του εν λόγω κράτους μέλους παρά μόνο σε περιορισμένο βαθμό, ενώ του απονέμονται πολύ λιγότερα δικαιώματα απ' όσα στους συναδέλφους του, κοινοτικούς υπηκόους.

28 — Απόφαση Tetik (προαναφερθείσα στην υποσημείωση 17, σκέψεις 30 και 31). Το Δικαστήριο θεμελιώνει τη συλλογιστική του στην επί του άρθρου 39 ΕΚ νομολογία και ειδικότερα επί της αποφάσεως της 26ης Φεβρουαρίου 1991, C-292/89, Antonissen (Συλλογή 1991, σ. I-745, σκέψεις 13, 15 και 16).

Όπως διαπίστωσε ο γενικός εισαγγελέας J. Mischo με τις προτάσεις του επί της υποθέσεως Nazli, «[...] επομένως, δεν είναι δυνατόν να τεθεί ως αρχή ότι ο πρώτος πρέπει να τύχει της ιδίας μεταχειρίσεως σε όλα τα σημεία με τον δεύτερο» [29].

55. Εντούτοις, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, οι παραδεκτές στο πλαίσιο των άρθρων 39 ΕΚ επ. υπέρ των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ενώσεως αρχές –όπως εγκαθιδρύθηκαν με τον κανονισμό 1612/68 επί παραδείγματι– πρέπει να εφαρμόζονται στο ευρύτερο δυνατό μέτρο και στους Τούρκους υπηκόους οι οποίοι απολαύουν των αναγνωριζομένων με την απόφαση 1/80 δικαιωμάτων.

56. Κατά τη νομολογία, πρόκειται κατ' ουσίαν για την εξομοίωση των ερειδομένων στον κανονισμό 1612/68 αρχών προς εκείνες της αποφάσεως 1/80. Το συμπέρασμα αυτό εξάγω ιδίως από την απόφαση Wählergruppe Gemeinsam [30], η οποία απαγορεύει ρητώς οποιαδήποτε δυσμενή διάκριση εις βάρος των Τούρκων υπηκόων λόγω της ιθαγενείας τους. Τούτου δοθέντος, το Δικαστήριο προχωρεί ακόμη ένα βήμα αναγνωρίζοντας ότι, όταν πρόκειται για σχεδόν πανομοιότυπα κείμενα, επιβάλλεται η εφαρμογή πανομοιότυπης ερμηνείας [31]. Κατά την άποψή μου, η αντίληψη αυτή δεν μπορεί να σημαίνει τίποτε περισσότερο από μία τεκμαιρόμενη πανομοιότυπη ερμηνεία.

57. Παραπέμπω εν προκειμένω σε πάγια νομολογία, σύμφωνα με την οποία η παρεμφερής διατύπωση μιας διατάξεως μιας των Συνθηκών περί ιδρύσεως των Κοινοτήτων και έτερης διατάξεως διεθνούς συμβάσεως μεταξύ της Κοινότητας και τρίτης χώρας δεν αρκεί αφ' εαυτής προκειμένου να αναγνωριστεί στη δεύτερη διάταξη η ίδια σημασία με εκείνη που προσλαμβάνει η διάταξη της Συνθήκης. Η δυνατότητα επεκτάσεως της ερμηνείας μιας διατάξεως της Συνθήκης σε διάταξη συμβάσεως συναφθείσας από την Κοινότητα με τρίτη χώρα η διατύπωση της οποίας αντιστοιχεί, είναι παρεμφερής ή ακόμη και πανομοιότυπη, εξαρτάται ιδίως από τον σκοπό που επιδιώκει η κάθε μία από τις διατάξεις αυτές στο συγκεκριμένο πλαίσιό της, ενώ είναι πολύ σημαντικό να συγκρίνονται οι στόχοι και το γενικότερο πλαίσιό τους με εκείνα της Συνθήκης [32].

58. Όπως ήδη σημείωσα, ο επιδιωκόμενος με την απόφαση 1/80 στόχος διαφέρει αισθητά από την αφορώσα την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων κοινοτική κανονιστική ρύθμιση. Κατά την άποψή μου, η διαφορά αυτή επιτρέπει τον περιορισμό της ομάδας των μελών της οικογενείας, ώστε να μην είναι περισσότερο δικαιούχοι απ' ό,τι εκείνοι του κανονισμού 1612/68 και να μη

29 — Σημείο 67 των προτάσεων.

30 — Προαναφερθείσα στην υποσημείωση 10.

31 — Η διαπίστωση αυτή εκ μέρους του Δικαστηρίου απαντά στη σκέψη 56 της αποφάσεως Nazli (προαναφερθείσα στην υποσημείωση 9).

32 — Απόφαση της 29ης Ιανουαρίου 2002, C-162/00, Pokrzeptowicz-Meyer (Συλλογή 2002, σ. I-1049, σκέψεις 32 και 33).

παρέχει αυτομάτως, σύμφωνα με το γράμμα του κανονισμού 1612/68, σε οποιονδήποτε προγονό ή προγονή Τούρκου εργαζομένου που δεν συμπλήρωσε ακόμη το εικοστό πρώτο έτος της ηλικίας τα κατά το άρθρο 7 της αποφάσεως 1/80 δικαιώματα.

59. Εν συμπεράσματι, το γράμμα του κανονισμού 1612/68 και η δοθείσα από το Δικαστήριο ερμηνεία του συνιστούν σημαντικά μεν αλλ' όχι αποφασιστικής σημασίας στοιχεία για την ερμηνεία της αποφάσεως 1/80. Πράγματι, ο στόχος της αποφάσεως διαφέρει αισθητά από τον επιδιωκόμενο με τον κανονισμό 1612/68 σκοπό.

60. Η διαφορετική ερμηνεία μπορεί να συναχθεί κατ' αναλογία από την απόφαση Kaba[33]. Κατά την εν λόγω απόφαση, τα κράτη μέλη έχουν το δικαίωμα να συνάγουν ορισμένες συνέπειες από την αντικειμενική διαφορά που υφίσταται ενδεχομένως μεταξύ των ιδίων τους υπηκόων και εκείνων των άλλων κρατών μελών, οσάκις καθορίζουν τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες χορηγείται άδεια διαμονής αόριστης διαρκείας στους συζύγους των προσώπων αυτών. Πράγματι, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν αναγνωρίζει τα αυτά δικαιώματα στον Τούρκο και στον κοινοτικό εργαζόμενο, τα κράτη μέλη έχουν επίσης το δικαίωμα να αναγνωρίζουν λιγότερο ευνοϊκή νομική κατάσταση στο πρόσωπο που δεν απολαύει ορισμένα δικαιώματα παρά μόνον μέσω του εν λόγω Τούρκου εργαζομένου.

33 — Απόφαση της 11ης Απριλίου 2000, C-356/98 (Συλλογή 2000, σ. I-2623).

Ε — Η απάντηση επί του προδικαστικού ερωτήματος του αιτούντος δικαστηρίου

61. Το αιτούν δικαστήριο θέτει ένα βραχύ ερώτημα: Είναι μέλος της οικογενείας, κατά την έννοια του άρθρου 7, πρώτη περίοδος, της αποφάσεως 1/80 του Συμβουλίου Συνδέσεως ο κάτω των είκοσι ενός ετών προγονός Τούρκου εργαζομένου; Όπως ήδη προανέφερα (ιδίως στο σημείο 29), στο ερώτημα αυτό δεν μπορεί να δοθεί ως απάντηση απλώς ένα «ναι» ή ένα «όχι». Το πρόβλημα τίθεται ως εξής: Το άρθρο 7 της αποφάσεως 1/80 παρέχει στα μέλη της οικογενείας –που έχουν δικαίωμα διαμονής– νομίμων Τούρκων εργαζομένων ορισμένα δικαιώματα, αλλά δεν ορίζει την κατηγορία των δικαιούχων. Το Δικαστήριο οφείλει να συμπληρώσει το κενό αυτό λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο και την έκταση εφαρμογής της οικείας κανονιστικής ρυθμίσεως, δύναται δε συναφώς να ανεύρει συνδετικά στοιχεία σε συγκρίσιμες έννοιες, επίκληση των οποίων έγινε σε συγκρίσιμες υποθέσεις.

62. Το πρώτο στοιχείο συνδέσεως είναι το γράμμα των άρθρων 10 και 11 του κανονισμού 1612/68. Το αιτούν δικαστήριο επέστησε την προσοχή επί της διαφοράς της διατυπώσεως μεταξύ των δύο αυτών άρθρων. Με τις γραπτές παρατηρήσεις τους που κατέθεσαν ενώπιον του Δικαστηρίου, τόσον ο καθού της κύριας δίκης όσον και η Επιτροπή αναφέρθηκαν στο ζήτημα αυτό. Αφού ανέγνωσα τα επιχειρήματά τους, ευθυγράμμισα τις διάφορες γλωσσικές αποδόσεις των άρθρων 10 και 11 του κανονισμού 1612/68. Λαμβάνοντας υπόψη τη χρονική στιγμή καταρτίσεως του εν λόγω

κανονισμού –τέλη της δεκαετίας του '60, τη στιγμή κατά την οποία η ΕΟΚ απαριθμούσε μόλις έξι μέλη– κατέστη εφικτό να περιοριστώ στη μελέτη τεσσάρων γλωσσικών αποδόσεων. Όπως προκύπτει από τις επόμενες σκέψεις, η σύγκριση των εν λόγω κειμένων δεν παρέχει την ευχέρεια να δοθεί αποφασιστική απάντηση στο υποβληθέν από το αιτούν δικαστήριο ερώτημα.

63. Το άρθρο 10 του κανονισμού 1612/68: όπως προκύπτει από τη γερμανική απόδοση, αφορά και τα τέκνα του συζύγου του εργαζομένου. Όντως, η διάταξη αναφέρει τον εργαζόμενο, τον σύζυγό *του* και *τα* τέκνα. Η ολλανδική απόδοση επιτρέπει τη συναγωγή του ιδίου συμπεράσματος. Το άρθρο 10 αναφέρει τον σύζυγό *του* και τα συγγενικά πρόσωπα, χωρίς άλλη διευκρίνιση. Αντίθετα, οι λοιπές γλωσσικές αποδόσεις εμπεριέχουν διαφορετική αντίληψη. Η γαλλική και ιταλική απόδοση αναφέρουν τον εργαζόμενο, τον σύζυγό του τα τέκνα *τους* («i loro discendenti» και «leurs descendants»), γεγονός που επιτρέπει να υποτεθεί ότι πρόκειται για τα κοινά τέκνα τους.

64. Στο άρθρο 11, το γερμανικό κείμενο αναφέρει «Kinder dieses Staatsangehörigen», γεγονός που σημαίνει προφανώς ότι το άρθρο περιορίζεται στα τέκνα του εργαζομένου. Το ολλανδικό, γαλλικό και ιταλικό κείμενο δεν περιλαμβάνουν, αντιθέτως, παρά αόριστο άρθρο ουδέτερης σημασίας («de», «i» και «les» αντιστοίχως).

65. Η σύγκριση των κειμένων δεν μπορεί παρά να οδηγήσει σε ένα συμπέρασμα: το γράμμα των άρθρων 10 και 11 του κανονισμού 1612/68 δεν επιτρέπει να προσδιοριστεί με βεβαιότητα η κατάσταση των προγονών.

66. Το δεύτερο συνδετικό στοιχείο απαντά στην απόφαση Baumbast και R στον βαθμό που με αυτήν αναγνωρίζεται δικαίωμα διαμονής στον προγονό ή στην προγονή κοινοτικού εργαζομένου. Στη σκέψη 57 της αποφάσεώς του, το Δικαστήριο αναγνωρίζει: «Εξάλλου, το δικαίωμα να εγκατασταθούν με τον διακινούμενο εργαζόμενο το οποίο έχουν "έκαστος των συζύγων και οι κατιόντες τους οι οποίοι έχουν ηλικία κάτω των είκοσι ενός ετών ή συντηρούνται από αυτόν" πρέπει να ερμηνευτεί υπό την έννοια ότι ανήκει τόσο στους κατιόντες του εργαζομένου αυτού όσο και στους κατιόντες του συζύγου του. Συγκεκριμένα, το να ερμηνευθεί στενώς η διάταξη αυτή υπό την έννοια ότι μόνον τα κοινά τέκνα του διακινούμενου εργαζομένου και του συζύγου του έχουν δικαίωμα να εγκατασταθούν με αυτούς θα ήταν αντίθετο προς τον προμνησθέντα στόχο του κανονισμού 1612/68» [34].

67. Εκκινώντας, πρέπει να τονιστεί ότι η απόφαση Baumbast και R εκδόθηκε από το Δικαστήριο επί υποθέσεως στα πλαίσια της οποίας, όπως προκύπτει από τη διάταξη περί παραπομπής, για τις ανάγκες εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, οι διάδικοι της κύριας δίκης είχαν συμφωνήσει ότι η ενδια-

34 — Προαναφερθείσα στην υποσημείωση 5.

φερόμενη προγονή έπρεπε να θεωρηθεί ως μέλος της οικογενείας[35]. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο μπορούσε να περιοριστεί σε αρκετά βραχεία συλλογιστική ως προς τη νομική κατάσταση της προγονής και δεν όφειλε να αποφανθεί επί της ουσίας τους ζητήματος.

68. Ακολούθως, κατά την άποψή μου, και τούτο είναι σημαντικότερο, τυχόν μηχανική εφαρμογή δεν θα ελάμβανε υπόψη την απόφαση Baumbast και R, με την οποία το Δικαστήριο αναγνώρισε την ταυτότητα αυτής στο πλαίσιο των επιδιωκομένων από τον κανονισμό 1612/68 στόχων και άρα όχι στη νομική αλληλουχία της αποφάσεως 1/80. Στη σκέψη 50 της αποφάσεως Baumbast και R το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι «ο στόχος του κανονισμού 1612/68, δηλαδή η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, απαιτεί, για να εξασφαλιστεί η κυκλοφορία αυτή υπό συνθήκες ελευθερίας και αξιοπρέπειας, να υπάρχουν οι καλύτερες δυνατές προϋποθέσεις για την ενσωμάτωση της οικογενείας του κοινοτικού εργαζομένου στο περιβάλλον του κράτους μέλους υποδοχής»[36]. Ο κανονισμός σκοπεί στη δημιουργία των βέλτιστων συνθηκών για την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων. Βασική προϋπόθεση είναι η οικογένεια να μπορεί επίσης να ενσωματωθεί στο κράτος μέλος υποδοχής. Όπως ήδη προανέφερα στο σημείο 32, η απόφαση 1/80 δεν προβλέπει την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων.

69. Ουδείς λόγος συντρέχει να επεκταθεί ο κύκλος των δικαιούχων μελών της οικογενείας πέραν του κύκλου που αντιστοιχεί στην πραγματικότητα στον στόχο του άρθρου 7, πρώτη περίοδος, της αποφάσεως, οπότε παρέλκει η εφαρμογή της αποφάσεως Baumbast και R.

70. Το τρίτο συνδετικό στοιχείο το εξάγω από την απόφαση Mesbah[37], η οποία αφορά την κατάσταση της πεθεράς ενός Μαροκινού εργαζομένου. Με την απόφαση εκείνη, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η έννοια των «μελών της οικογενείας», όπως αυτή χρησιμοποιείται στη συμφωνία συνεργασίας ΕΟΚ-Μαρόκου[38], δεν περιορίζεται στην εξ αίματος οικογένεια. Οι εξ αγχιστείας συγγενείς –όπως η πεθερά στην υπόθεση Mesbah– εμπίπτουν επίσης στην έννοια αυτή, υπό τη ρητή, πάντως, προϋπόθεση ότι τα εν λόγω πρόσωπα διαμένουν πράγματι με τον εργαζόμενο.

71. Από την απόφαση εκείνη συνάγω δύο στοιχεία. Πρώτον, η έννοια του «μέλους της οικογενείας» δεν πρέπει πλέον να ερμηνεύεται υπερβολικά στενά επ' ευκαιρία των μη κοινοτικών εργαζομένων διά της αναγνωρίσεως δικαιωμάτων μόνο στους εξ αίματος συγγενείς. Αν αποδίδεται ευρύτερη ερμηνεία στην περίπτωση εργαζομένων που προέρχονται από το Μαρόκο, χώρα με την οποία η σχέση συνεργασίας είναι λιγότερο φιλόδοξη

35 — Βλ. σκέψη 17 της αποφάσεως.

36 — Με παραπομπή στην απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 1990, C-308/89, Di Leo (Συλλογή 1990, σ. I-4185, σκέψη 13).

37 — Προαναφερθείσα στην υποσημείωση 26, ειδικότερα σκέψη 44.

38 — Βλ. το άρθρο 41, παράγραφος 1, της συμφωνίας συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και του Βασιλείου του Μαρόκου, η οποία υπογράφηκε στο Rabat στις 27 Απριλίου 1976 και εγκρίθηκε εξ ονόματος της Κοινότητας με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2211/78 του Συμβουλίου, της 26ης Σεπτεμβρίου 1978 (ΕΕ ειδ. έκδ. 11/010, σ. 130).

από εκείνη με την Τουρκία[39], η ερμηνεία αυτή πρέπει να τύχει εφαρμογής κατά μείζονα λόγο ασφαλώς και στα μέλη της οικογενείας των Τούρκων εργαζομένων.

72. Δεύτερον, το Δικαστήριο αποδίδει σημασία στην κοινή ζωή του εργαζομένου και του εξ αγχιστείας συγγενή και δεν μπορώ να μην επισημάνω ότι, στην υπόθεση Mesbah, πρόκειται για πεθερά ενήλικη, ενώ εν προκειμένω πρόκειται για κάτω των είκοσι ενός ετών προγονό. Εν πάση περιπτώσει, η απόφαση Mesbah παρέχει τη δυνατότητα θέσεως συμπληρωματικής προϋποθέσεως επ' ευκαιρία της εξ αγχιστείας οικογενείας και της μη αποδοχής άνευ ετέρας εξετάσεως του ότι ανήκει στην οικογένεια του εργαζομένου.

ΣΤ — *Τα δύο κριτήρια αποφασιστικής σημασίας: Πότε ο προγονός πρέπει να χαρακτηρίζεται ως μέλος της οικογενείας κατά την έννοια του άρθρου 17 της αποφάσεως 1/80;*

73. Φθάνω έτσι στην ίδια την ουσία της απαντήσεως: Σε ποια χρονική στιγμή η απόφαση 1/80 χορηγεί στον προγονό ή στην προγονή δικαίωμα προσβάσεως στην αγορά εργασίας του κράτους μέλους με το αιτιολογικό ότι φέρουν την ιδιότητα του μέλους της οικογενείας; Διακρίνω εν προκειμένω την αναγνώριση και την απώλεια του δικαιώματος.

74. Πρώτον, η αναγνώριση του δικαιώματος: λαμβάνοντας υπόψη τον επιδιωκόμενο με το άρθρο 7 της αποφάσεως 1/80 στόχο, ήτοι την πρόθεση της οικονομικής ενσωματώσεως του Τούρκου εργαζομένου ο οποίος τελεί σε νόμιμη κατάσταση, το ζήτημα αν ένα μέλος της οικογενείας ανήκει πράγματι στην οικογένεια του εργαζομένου έχει αποφασιστική σημασία. Τα δικαιώματα του προγονού ή της προγονής πρέπει να μπορούν να συμβάλλουν στην οικονομική αυτή ενσωμάτωση. Ή, με άλλα λόγια, αν ο προγονός ή η προγονή δεν απολαύουν κανένα δικαίωμα δυνάμει του άρθρου 7, θα μπορούσε να παρακωλυθεί εξ αυτού η ενσωμάτωση του εργαζομένου. Τούτο είναι προφανώς δυνατό μόνον εφόσον υφίσταται πραγματικός οικογενειακός δεσμός.

75. Οι προγονοί πρέπει να θεωρούνται ότι ανήκουν πράγματι στην οικογένεια του εργαζομένου στον βαθμό που:

— κατοικούν στην πραγματικότητα υπό την αυτή στέγη με τον εργαζόμενο και σε οικογενειακή κοινότητα μαζί του ή

39 — Η συμφωνία συνεργασίας με το Μαρόκο αποσκοπεί στην ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ της Κοινότητας και του Μαρόκου και δεν θίγει το ζήτημα της μελλοντικής προσχωρήσεως, σε αντίθεση με τη συναφθείσα με την Τουρκία συμφωνία.

συμβίωσαν μαζί του επί περίοδο τουλάχιστον τριών ετών·

— είναι κάτω των 18 ετών, εκτός και αν συντηρούνται εξ ολοκλήρου από τον εργαζόμενο.

76. Το πρώτο κριτήριο το συνάγω από την απόφαση Kadiman [40]. Όπως αναγνωρίζει το Δικαστήριο, τα κράτη μέλη μπορούν να απαιτούν ένα μέλος της οικογενείας –εν προκειμένω ο σύζυγος ο οποίος δεν συμβιώνει πλέον με τον Τούρκο εργαζόμενο– να έχει συγκατοικήσει στην πραγματικότητα με τον εργαζόμενο επί περίοδο τριών ετών στο πλαίσιο οικογενειακής κοινότητας. Άλλως, τα κράτη μέλη μπορούν να αρνηθούν την παράταση της αδείας του διαμονής ή την παροχή προς αυτόν της δυνατότητας να έχει πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Αντικειμενικές περιστάσεις —ήτοι η απόσταση μεταξύ της κατοικίας του εργαζομένου και του τόπου εργασίας του μέλους της οικογενείας ή του ιδρύματος όπου το τελευταίο παρακολουθεί επαγγελματική κατάρτιση— μπορούν να δικαιολογούν το γεγονός ότι τα κράτη μέλη παρεκκλίνουν από την προϋπόθεση της συγκατοικήσεως. Παρατηρώ επίσης ότι η προϋπόθεση της συγκατοικήσεως των τέκνων με τους γονείς τους τίθεται και στο πλαίσιο της αποφάσεως 1/80 επ' ευκαιρία της προσβάσεως των Τουρκοπαίδων στην εκπαίδευση. Δυνάμει του άρθρου 9 της αποφάσεως, τα εν λόγω τέκνα έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση μόνο στον βαθμό που διαμένουν νομίμως εντός κράτους μέλους με τους γονείς τους.

77. Αν η προϋπόθεση συγκατοικήσεως μπορεί να τεθεί επ' ευκαιρία του τέκνου του εργαζομένου, η ίδια προϋπόθεση διαδραματίζει a fortiori κάποιο ρόλο για τους προγονούς του. Ο γάμος μεταξύ ενός εργαζομένου και ενός προσώπου που έχει ήδη τέκνα δεν συνεπάγεται πάντοτε την ίδια μορφή δεσμού μεταξύ του εργαζομένου και των εξ αγχιστείας τέκνων. Ο δεσμός αυτός μπορεί να ποικίλλει εξαιρετικά ανάλογα επί παραδείγματι με την ηλικία του τέκνου ή τη σχέση μεταξύ αυτού και του έγγαμου συντρόφου (έχει τη γονική μέριμνα ή αυτή ασκείται από τον πρώην σύντροφο;), την οικονομική επιβάρυνση εκ του τέκνου, το ζήτημα αν το τέκνο ζούσε με τον έγγαμο σύντροφο προ του γάμου ή αν το τέκνο πρόκειται να κατοικήσει μετά τον γάμο με τους νεονύμφους και ενδεχομένως αν το τέκνο είναι το ίδιο ήδη έγγαμο. Αν η προϋπόθεση της συγκατοικήσεως τίθεται για την εφαρμογή του άρθρου 7 της αποφάσεως 1/80 τούτο σημαίνει ότι δικαιώματα γεννώνται μόνον επ' ωφελεία των προγονών τα οποία γίνεται δεκτό ότι ανήκουν όντως στην οικογένεια του εργαζομένου.

78. Το δεύτερο διακριτικό κριτήριο είναι η ηλικία των προγονών. Στο άρθρο 10 του κανονισμού 1612/68 ο κοινοτικός νομοθέτης προβλέπει ως μέγιστο όριο ηλικίας το εικοστό πρώτο. Κάτω του ορίου αυτού, ο νομοθέτης δεν απαιτεί το τέκνο να συντηρείται από τον εργαζόμενο. Το εικοστό πρώτο έτος της ηλικίας αντιστοιχεί στη νόμιμη ενηλικίωση, όπως αυτή ίσχυε στην πλειονότητα των χωρών της Δυτικής Ευρώπης κατά τον χρόνο καταρτίσεως του κανονισμού. Κατά τη διάρκεια των δεκαε-

40 — Προαναφερθείσα στην υποσημείωση 23, σκέψη 40 έως 46.

τιών '70 και '80 πολλές από τις ανωτέρω χώρες μείωσαν στο δέκατο όγδοο το όριο για τη νόμιμη ενηλικίωση. Το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία, το Βέλγιο και οι Κάτω Χώρες ακολούθησαν την ίδια τάση. Επομένως, τα κράτη μέλη θεωρούν ότι ένα πρόσωπο καθίσταται αυτόνομο από το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας του, όπως υποδηλώνει επί παραδείγματι η υποχρέωση υποβολής από τον ίδιο αιτήσεως για την έκδοση αδείας παραμονής από την ως άνω ηλικία.

80. Δεύτερον, η απώλεια των δικαιωμάτων: τα αρυόμενα από το άρθρο 7 δικαιώματα παύουν να υφίστανται ευθύς ως οι προγονοί συμπληρώνουν το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας, εκτός και αν συντηρούνται από τον Τούρκο εργαζόμενο. Εντούτοις, οι προγονοί –αν δεν διαθέτουν οι ίδιοι κανένα δικαίωμα με βάση το άρθρο 6 της αποφάσεως 1/80– πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να αναζητούν όντως, επί εύλογο χρονικό διάστημα, νέα εργασία στο κράτος μέλος υποδοχής [42].

Ζ — *Η συμπεριφορά του αιτούντος*

79. Εν συντομία, το εικοστό πρώτο έτος της ηλικίας ως όριο στερείται πλέον ερείσματος τόσο στην κοινωνική πραγματικότητα όσο και στη νομοθεσία των κρατών μελών. Κατά την άποψή μου, η διαπίστωση αυτή δεν σημαίνει ότι τα δικαιώματα των (θετών) τέκνων των κοινοτικών εργαζομένων μεταξύ δέκατου όγδοου και εικοστού πρώτου έτους που το άρθρο 10 του κανονισμού 1612/68 τους απονέμει απευθείας δεν είναι πλέον έγκυρα. Η διαπίστωση αυτή συνεπάγεται ότι το όριο ηλικίας δεν συνιστά πλέον το ενδεδειγμένο θεμέλιο μιας κατ' αναλογία συλλογιστικής. Θεωρώ ότι είναι προφανές να εφαρμόζεται ως όριο ηλικίας το δέκατο όγδοο έτος. Οι άνω των δεκαοκτώ ετών προγονοί τελούν σε προνομιακή κατάσταση μόνον εφόσον συντηρούνται από τον Τούρκο εργαζόμενο (όπως η πεθερά στα πλαίσια της αποφάσεως Mesbah [41]).

81. Τι σημαίνουν όλ' αυτά για τον E. Ayaz, τον προσφεύγοντα στο πλαίσιο της κύριας δίκης; Σύμφωνα με τη διάταξη περί παραπομπής, έφθασε από την Τουρκία με τη μητέρα του το 1991 και συγκατοίκησε τουλάχιστον μέχρι το φθινόπωρο του 1999 με τον πατριό του και τη μητέρα του. Υπό την έποψη αυτή, πληροί προφανώς το πρώτο από τα προεκτεθέντα κριτήρια. Όσον αφορά το κριτήριο της ηλικίας, ο E. Ayaz υποβάλλει την αίτησή του για τη λήψη αδείας διαμονής αορίστου χρόνου στις 8 Ιουλίου 1999. Κατά τον χρόνο αυτό, είναι δεκαεννέα ετών, άρα έχει υπερβεί το όριο ηλικίας που προτείνω. Όπως συνάγω επίσης από τη δικογραφία, αυτοσυντηρείται, τουλάχιστον σε μεγάλο βαθμό. Άρα, δεν εμπίπτει στην έννοια του «μέλους της οικογενείας» κατά την έννοια του άρθρου 7 της αποφάσεως 1/80.

41 — Βλ. σκέψη 70.

42 — Βλ. συναφώς σημείο 53.

82. Το τέταρτο ερώτημα είναι αν πρέπει να αποδοθεί κάποια σημασία στο γεγονός ότι ο Ε. Ayaz όφειλε να εμφανίζεται πλειστάκις ενώπιον του Γερμανού ποινικού δικαστή. Όπως ήδη προανέφερα, το αιτούν δικαστήριο θεωρεί ότι οι πράξεις για τις οποίες κατηγορείται δεν είναι αρκούντως σοβαρές ώστε να ληφθούν υπόψη στα πλαίσια του προδικαστικού ερωτήματος. Κατά την προδικαστική διαδικασία, δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο να αποφαίνεται επί διαπιστώσεως πραγματικού γεγονότος εκ μέρους του αιτούντος δικαστή. Άρα, δεν συζητώ επί της σοβαρότητας της συμπεριφοράς του Ε. Ayaz, έστω και αν από την ανάγνωση της διατάξεως αναφύονται ορισμένες αμφιβολίες ως προς την κρίση του αιτούντος δικαστή. Τα απαριθμούμενα στην εν λόγω απόφαση εγκλήματα δεν μπορούν, κατά την άποψή μου, να αγνοηθούν απλώς με τη διαπίστωση ότι δεν τίθεται σε κίνδυνο η δημόσια τάξη. Αυτή ήταν, άλλωστε, και η άποψη του Regierungspräsidium Stuttgart[43].

83. Εγκύπτω εν συντομία στις συνέπειες της συμπεριφοράς του προσφεύγοντος κατά την εφαρμογή της αποφάσεως 1/80. Το πράττω εκ περισσού δοθέντος ότι ο αιτών δικαστής περιορίζει το ερώτημά του στο αν ο προγονός πρέπει να χαρακτηριστεί ως μέλος της οικογενείας. Η εγκληματική συμπεριφορά μπορεί να επαχθεί μεταβολή των οικογενειακών σχέσεων αλλ' όχι του ιδίου του οικογενειακού δεσμού. Άρα η συμπεριφορά αυτή ουδεμία ασκεί επιρροή στο ζήτημα αν ο προγονός είναι ή όχι μέλος της οικογενείας.

43 — Βλ. σημείο 19.

84. Κατά την εφαρμογή της περί μεταναστεύσεως πολιτικής τους, τα κράτη μέλη διαθέτουν ευρεία διακριτική εξουσία, η οποία, άλλωστε, τους είναι αναγκαία. Λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία των μεταναστευτικών ρευμάτων, τα κράτη μέλη πρέπει να μπορούν να επιλέγουν τα πρόσωπα στα οποία επιθυμούν να επιτρέπουν την πρόσβαση στο έδαφός τους. Επίσης, στην αυτοτελή εξουσία τους εμπίπτει το να αρνούνται την πρόσβαση στο έδαφός τους στα πρόσωπα που επιδεικνύουν επιλήψιμη ποινικώς συμπεριφορά, ακόμα δε και να τα απελαύνουν, λαμβάνοντας, πάντως, υπόψη διεθνείς συμβάσεις όπως η ΕΣΔΑ. Στο πλαίσιο αυτό, δεν δεσμεύονται, κατά την άποψή μου, από το κοινοτικό κριτήριο αυστηρής ερμηνείας του πραγματικού κινδύνου για τη δημόσια τάξη[44].

85. Η εν λόγω εξουσία είναι λιγότερο ευρεία έναντι προστατευόμενου από την απόφαση 1/80 προσώπου. Με την απόφαση Nazli[45], το Δικαστήριο υιοθετεί έναντι Τούρκου εργαζομένου ερμηνεία ανάλογη προς τους κανόνες αυστηρής ερμηνείας οι οποίοι τυγχάνουν εφαρμογής επί των κοινοτικών εργαζομένων. Το μέτρο της απελάσεως δικαιολογείται μόνον από το γεγονός ότι η προσωπική συμπεριφορά του ενδιαφερομένου ενέχει συγκεκριμένο κίνδυνο νέων σοβαρών διασαλεύσεων της δημόσιας τάξεως.

44 — Βλ. επί παραδείγματι την απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2002, C-100/01, Olazabal (Συλλογή 2002, σ. I-10981, σκέψη 39).

45 — Προαναφερθείσα στην υποσημείωση 9, ειδικότερα σκέψη 61.

86. Η απόφαση Nazli αποσκοπεί κυρίως στο να προλαμβάνεται εθνικά μέτρα να θίγουν την κατοχυρωμένη από τη Συμφωνία Συνδέσεως ΕΟΚ-Τουρκίας έννομη κατάσταση του Τούρκου εργαζομένου άνευ ανάγκης προστασίας επιτακτικού εθνικού συμφέροντος. Λαμβάνοντας υπόψη τις προηγηθείσες σκέψεις, νομίζω ότι η αυστηρή αυτή ερμηνεία πρέπει να εφαρμοστεί και επί των μελών της οικογενείας των Τούρκων εργαζομένων στον βαθμό που τυγχάνουν προστασίας βάσει του άρθρου 7 της αποφάσεως 1/80.

87. Η εξουσία εκτιμήσεως είναι ευρύτερη έναντι των αποφάσεων των εθνικών αρχών που δεν συνιστούν άμεση προσβολή των ανεπιφυλάκτως αναγνωριζομένων από τη σύνδεση δικαιωμάτων.

88. Αν ο Ε. Ayaz δεν έπρεπε να θεωρηθεί ως μέλος της οικογενείας, κατά την έννοια του άρθρου 7 της αποφάσεως 1/80, όπως προανέφερα, οι εθνικές αρχές θα είχαν τη δυνατότητα να αγνοήσουν το άρθρο 14 της αποφάσεως και να εφαρμόσουν ευρύτερα κριτήρια προκειμένου να εκτιμήσουν αν επιθυμούν να επιτρέψουν την πρόσβαση στο έδαφός τους σε Τούρκο υπήκοο ή αντίθετα να τον απελάσουν.

V — Συμπέρασμα

89. Ενόψει των προεκτεθεισών σκέψεων, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει την ακόλουθη απάντηση στο υποβληθέν από το Verwaltungsgericht της Stuttgart ερώτημα:

«1) Ο προγονός ή η προγονή Τούρκου εργαζομένου ανήκοντος στη νόμιμη αγορά εργασίας κράτους μέλους πρέπει να λογίζεται ως μέλος της οικογενείας, κατά την έννοια του άρθρου 7, πρώτη περίοδος, της αποφάσεως 1/80 του Συμβουλίου Συνδέσεως ΕΟΚ-Τουρκίας αν ανήκει όντως στην οικογένεια του

εργαζομένου. Για τους σκοπούς του καθορισμού αν ο προγονός ή η προγονή ανήκει στην οικογένεια, τα κράτη μέλη μπορούν:

— να απαιτούν οι προγονοί Τούρκου ενταγμένου στη νόμιμη αγορά εργασίας κράτους μέλους να κατοικούν υπό την αυτή στέγη ή να έχουν συγκατοικήσει μαζί του επί περίοδο τριών ετών·

— να περιορίζουν την εφαρμογή της εννοίας του μέλους της οικογενείας στους προγονούς που δεν έχουν ακόμη συμπληρώσει το δέκατο έκτο έτος της ηλικίας τους, εκτός και αν πρόκειται για προγονούς που υπερέβησαν μεν το όριο αυτό ηλικίας αλλά συντηρούνται εξ ολοκλήρου από τον εργαζόμενο.

2) Τα κράτη μέλη μπορούν να αποφασίζουν σχετικά με την απώλεια των ερειδομένων στο άρθρο 7 δικαιωμάτων από τη συμπλήρωση εκ μέρους του προγονού ή της προγονής του δέκατου όγδοου έτους της ηλικίας τους, εκτός και αν συντηρούνται από τον Τούρκο εργαζόμενο. Εντούτοις, αν ο προγονός ή η προγονή που έχουν συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας τους αδυνατούν να απολαύσουν οποιοδήποτε δικαίωμα δυνάμει του άρθρου 6 της αποφάσεως 1/80, πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να αναζητούν εργασία στο κράτος μέλος υποδοχής επί εύλογο χρονικό διάστημα.»